

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

נצבים תשס"ח פרשת שבוע

"המפץ הגדול" היה או לא היה, יהיה או לא יהיה? הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בתחילת הפרשה משה רבנו מדגיש כי עם ישראל זכה ל"אתם נצבים". אתם העם היחיד שזכה לגילוי שכינה כללי. עיינו בדברינו באתר 'ארץ חמדה' [לפרשת נצבים תשס"ו](#).

בימים אלה, לקראת ראש השנה - "יום הרת עולם" ואחר כך לקראת הקריאה המחודשת בספר בראשית - "פרשת הבריאה", מתחיל הניסוי שנערך במאיץ החלקיקים הענק שנבנה בשוויץ על ידי ז'נבה. מדינת ישראל מיוצגת שם בכבוד על ידי ארבעים ממדעניה. הניסיון לשחזר את המפץ הגדול או לנסות לאתר חלקיקים שהמדענים משערים את קיומם כחלק מתהליך היווצרות היקום, מעורר את הדמיון והסקרנות של כל אינטלקטואל. אומנם מדובר על תהליך ארוך שנים אבל התקשורת כמנהגה הפכה אותו לדרמתי.

בין פרשת נצבים לפרשת בראשית נקרא גם בפרשת האזינו, שם קורא לנו בורא עולם:

"זָכַר יְמֹת עוֹלָם בֵּינו שְׁנוֹת דָּוָר וְדָוָר שָׂאֵל אֲבִיךָ וַיַּגִּדְךָ זִקְנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ: בְּהִנָּחַל עֲלֵינוּ גוֹיִם בְּהַפְרִידוּ בְּנֵי אָדָם וַיַּצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי חֵלֶק יִקְרַק עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: יִמְצְאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יִלַּל יִשְׁמֹן יִסְבְּגָנְהוּ וַיְבֻנְנְהוּ וַצְרָנְהוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָיו. (דברים ל"ב ז-י).

לכאורה קריאה זו מזמינה אותנו לחקור את ההיסטוריה של היקום מראשיתה.

מאז שהמדע המודרני ניסה להסביר בשיטות מדעיות את התפתחות היקום, הזמנה מסוג זה עוררה תסיסה, מחלוקת ואף אוירה שמדע ואמונה אינם יכולים לדור בכפיפה אחת.

הקריאה הפשוטה בפרקי הבריאה של התחלת ספר בראשית ובעיקר בפרק הראשון המתאר בריאה בששה ימים, לא הסתדרה לכאורה עם תאוריות מדעיות המבוססות על תהליכי התפתחות ארוכים. המסורת המקובלת על הכל (עיינו בדברי הכוזרי בנושא) בדבר מנין השנים לבריאת העולם לא התאימה בשום פנים ואופן להסברים המדעיים שתמכו בהליכים שמשכם מיליארדי שנים.

דווקא התאוריה המכונה "המפץ הגדול", זוכה לתמיכה של אנשי אמונה, שהרי היא מתאימה לאותו רגע מופלא כשבורא עולם ציוה "ויהי אור". מדענים שומרי מצוות "קפצו על המציאה" וניסו להסביר באריכות מדוע התאוריה הזו, שהיא הכי עכשווית מתאימה למסורת של עם ישראל. עם כל הכבוד וההערכה לעבודותיהם המלומדות, שנקראות בשקיקה ובהשתוממות עוצרת נשימה בידי כל חובב מדע. כדאי להדגיש שתי נקודות חשובות.

א. גם אם נראה לנו כי תאורית "המפץ הגדול" בדבר נקודת ההתחלה של היקום היא בבחינת "סוף הדרך" מבחינה מדעית, כבר היו דברים מעולם. הסברים מדעיים מבוססים קרסו יום בהיר אחד כשגאון תורן (לעתים קרובות יהודי) העלה רעיונות חדשים עמוקים עוד יותר ומופשטים שהתאימו ביותר למדידות ולניסויים המדעיים. תובנות חדשות שפתרו דברים אשר נשארו על פי התאוריה הישנה בגדר "אי ודאות".

ב. כל התיאוריות המדעיות בתחום זה, עוסקות אך ורק בנושא אחד. כיצד התפתח התהליך שהביא בסופו של דבר למציאות שהיקום קיים כפי שהוא כיום? אף תיאוריה מדעית, מעצם הגדרתה ככזו, איננה עוסקת בשאלה האם יש בורא לעולם. בודאי שהמדע איננו עוסק בשאלת ה"יחוד" ובנושא ההשגחה הכללית והפרטית.

על כן, כל סתירה בין תורה ומדע לא תתכן. האמונה כי יש בורא עולם יחיד שמשגיח על בריותיו ונתן לעמו תורה אין לה קשר עם תאוריות מדעיות שעוסקות בתהליכי התפתחות שלאחר הבריאה. עיון מחודש בפסוקים שקראו לעיל לעסוק בנושא מוכיח כי גם התורה איננה שולחת אותנו לחפש חלקיקים בראשיתיים. זה ענינו של המדע. בורא עולם שולח אותנו ללמוד את תולדות עמנו מימי יציאת מצרים והיווצרות עם ישראל שקיבל תורה מיד אחרי היציאה וקיבל את ארץ ישראל ארבעים שנה מאוחר יותר. רוב רובם הגדול של פסוקי התורה איננו עוסק בבריאת העולם אלא נסוב סביב יציאת מצרים. כדברי הכוזרי. "יציאת מצרים" שבמהלכה התיצב העם לפני בוראו וזכה להתגלות כללית, לה היה שותף כל יהודי פרטי, היא הבסיס לאמונה הישראלית.

הבה נאחל למדענים שיגיעו להישגים אשר יעזרו לקדם את האנושות מבחינה מדעית ונאחל לרבנים להגיע להישגים שיעזרו לקדם את האנושות מבחינה רוחנית ואמונית.

מוקדש לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

פועל איננו עבד

הרב יואב שטרנברג

בגליון הקודם הסברנו, שהמקבילה של מעשה קנין בהקשר של עיסקת שכירת פועל, שהתחלת המלאכה של הפועל נחשבת כמעשה קנין. השבוע נסייג את דברינו.

בברייתא בגמרא (בבא מציעא עט:) נאמר: 'תנו רבנן: השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך - נותן לו שכר של חצי הדרך, ואין לו עליו אלא תרעומת'. הגמרא מסבירה, שמדובר במקרה שבעל הספינה לא מפסיד הפסד כספי מסיום השכירות באמצע, אם כי תיגרם לו טירחה במציאת שוכר חדש לספינה.

דהיינו, שלמרות שאדם שכר ספינה למלאכה מסויימת, הוא רשאי לסיים את השכירות באמצע המלאכה, אם אינו גורם הפסד ממוני לבעל הספינה. הטור (חושן משפט סוף סימן שיא) מסיק מכאן, שכל אחד מהצדדים יכול לסיים עיסקת שכירות, אם אינו גורם הפסד ממוני לצד שכנגדו. אילו התחלת המלאכה היתה כקנין גמור, לא היתה אפשרות לחזור, ללא הסכמת הצד השני, וקנין מחודש, אף אם לא נגרם הפסד ממוני.

בגמרא מבואר, שלגבי חלק מעיסקאות השכירות, האבחנה בין התחלת מלאכה לקנין בחפץ חדה עוד יותר. הגמרא (שם עו: - עז:). מציינת, שישנו הבדל בין שכירת פועל שכיר ובין שכירת פועל קבלן. פועל קבלן רשאי לחזור בו, רק כאשר אינו גורם הפסד לצד השני. הדוגמא בגמרא היא של אדם ששכר פועלים לקצור את שדהו תמורת 8 סלעים. הפועלים חזרו בהם לאחר שעשו מחצית מן העבודה, ועלות השלמת העבודה היא 5 סלעים. נמצא, שאם בעל הבית ישלם לפועלים עבור חצי העבודה על פי השער שהבטיח להם, יגרם לו הפסד. שכן הוא ישלם להם 4 סלעים, ועבור יתרת העבודה יצטרך לשלם עוד 5 סלעים - סה"כ 9, שזה יותר ממה שהתחייב מראש לשלם. כיוון שמדובר בפועלים ששכרו לעבודה קבלנית, יהיה בעל הבית רשאי לנכות להם משכרם, כדי שלא יפסיד. יש לציין, שמדברי הטור בסימן שיא שהבאנו, משתמע שהפועלים רשאים לכתחילה לחזור בהם, אם הם מוכנים לשלם את ההפסד שנגרם לבעל הבית.

אולם, כל האמור הוא רק בפועל קבלן. פועל שכיר רשאי לחזור בו, מבלי להפסיד משכרו, גם אם הדבר גורם הפסד לבעל הבית. לכן, בדוגמא שהצגנו מקודם, אם מדובר בפועל שכיר, הוא יקבל שכר חצי העבודה - 4 סלעים - ובעל הבית יצטרך לשאת בהפסד. הגמרא (שם י.) מנמקת את הזכות של הפועל השכיר, על פי הפסוק בויקרא (כה, נה): 'כי לי בני ישראל עבדים' ודורשת הגמרא: 'עבדי הם, ולא עבדים לעבדים'.

משמעות דרשת הגמרא היא, שאילו דינו של הפועל השכיר היה כשל פועל קבלן, הרי הפועל השכיר היה נחשב 'עבדי' של בעל הבית, ואסור ליהודי להיות עבד של איש, מלבד של הקב"ה. יש שתי אפשרויות להבין, כיצד שינוי דינו של השכיר, גורם לו להפסיק להיות עבד:

- העובדה שהשכיר רשאי לחזור בו בחצי היום, נובעת מכך שעיסקת שכירות במהותה היא עבדות. לכן, כדי להימנע מהאיסור שבהיותו עבד של אדם, נתנה התורה רשות לפועל לחזור בו.
- העובדה שהשכיר רשאי לחזור בו בחצי היום היא סימן לכך, שבאופן מהותי, עיסקת שכירות מלכתחילה איננה עבדות.

לכל אחת מהאפשרויות בסיס בדברי הראשונים והאחרונים. ונציג כמה מן הנפקא מינות בין שתי האפשרויות: האם אסור להיות פועל - המרדכי (בבא מציעא סימן שמו) כותב, שמותר לאדם להשכיר עצמו כשכיר, ואין בזה איסור משום 'כי לי בני ישראל עבדים'. אלא שכתב, שהחילוק בין שכיר ובין עבד הוא, ששכיר נשכר לשלוש שנים, ואילו עבד נשכר לשש שנים, וראיה לדבר, שעל העבד נאמר 'כי משנה שכר שכיר עבדך', ואם כן, כיוון שעבד עובד שש שנים, משמע ששכיר עובד ג' שנים. ולכן, שכירות יותר מג' שנים, אף שאינו עבד גמור לכל הלכותיו, יצא מתורת שכיר, ועובר על 'כי לי בני ישראל עבדים'. כלומר, המרדכי אומר שביסודו של דבר, עיסקת שכירות יש לה פנים של איסור, אלא שאין זה בכל שכירות, אלא רק בשכירות ארוכת טווח - שלוש שנים לפחות. לעומת זאת, מדברי התוספות (בבא מציעא י. ד"ה כו) נראה, שעצם הרשות לחזור מנתקת כל קשר בין שכירות פועלים ובין המושג של עבד. עיינו בשו"ת במראה הבזק ח"א תשובה מ' ובהערה 4 שם.

המניע לחזרה - הטור (סימן שלג סעיף ב) מביא את דברי ר"י, שכתב שאם הפועל רוצה לחזור בו משום שהשכר עלה, וכעת אינו מוכן לעבוד בשכר הזול, אין שומעים לו. ה"ב"ח כותב, שהסברא היא, שהרי פועל זה אינו מעוניין להפסיק להיות עבד, אלא רק לעבוד תמורת שכר גבוה יותר, והרשות שהעניקה התורה לפועל לחזור בו, היא רק בתנאי שהוא רוצה להפסיק להיות עבד.

בשו"ת חוות יאיר (סימן קו) דן במקרה דומה - אשה שעבדה כמשרתת, רוצה להפסיק לעבוד אצל בעל הבית, ולעבור לעבוד אצל אדם אחר. החוות יאיר נוקט, שהיות שינוי הדין של 'כי לי בני ישראל עבדים', אין למשרתת שום התחייבות, והרי היא רשאי לחזור בו בכל מקרה. בפת"ש (סק"ד) ציין, שלכאורה דברי החוות יאיר אינם מתאימים לשיטת ר"י.

עשו קנין על התחלת המלאכה - הנפק"מ השלישית שנדון בה, קשורה לדברים שפתחנו בהם - אחת הדרכים ליצור עיסקת שכירות פועלים היא ע"י קנין. הריטב"א (שו"ת סימן קיז) כותב, שאם שכיר נשתעבד בקנין, הוא אינו רשאי לחזור בו, והדין של 'כי לי בני ישראל עבדים' נאמר רק בפועל ששעבודו נובע רק מתחילת מלאכה. הש"ך (חושן משפט סימן שלג סק"י"ד) חולק על הריטב"א. הש"ך טוען, שכיוון שהתורה רצתה ששכיר לא יהיה עבד, היא נתנה לו את האפשרות לחזור. יצירת שכירות שבה הפועל אינו רשאי לחזור גורמת לפועל להיות עבד. ה'התנגדות' של התורה לכך ששכיר יהיה עבד גורמת לכך, שגם כאשר השכיר רוצה להיות כעבד דהיינו שעושה מעשה קנין על כך שלא יוכל לחזור, הוא אינו רשאי לעשות כן, וממילא הקנין לא מועיל.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

שמואל ו"ביצת האלף"

במשנה במסכת נדרים נאמר, שמי שנדר ואסר על עצמו אכילת דבר מבושל - מותר לו לאכול ביצת טרמיטא; ובתלמוד (נדרימ' דף נ, ב) מובאים דבריו של האמורא שמואל שמבאר שזו ביצה נדירה ביותר, וזו לשון הסוגיה בתרגום חופשי: "אמר שמואל: עבד שיודע כיצד להכין אותה שווה אלף דינרים. ומכניס אותה אלף פעמים למים חמים, ואלף פעמים למים קרים, עד שהיא נהיית קטנה כך שאפשר לבולעה. ואם יש פצע במעיים הוא נסרך על הביצה, וכאשר הביצה יוצאת הרופא מתבונן במה שנדבק בה, ויודע איזה סם מרפא את הפצע וכיצד יתרפא החולה. שמואל היה בודק את עצמו על ידי בליעת קלח של כרוב¹, ..."

כאשר הרמב"ם פוסק את המשנה הוא מתעלם מדברי שמואל וכותב (הלכות נדרים ט, ז): "הנודר מן המבושל מותר בביצה שלא נתבשלה עד שקפתה (קרשה) אלא נתגלגלה בלבד..."; ומשמע שזו לא ביצה משונה אלא זו ביצה "רכה" שהתחממה ולא בושלה. וה"כסף משנה" הקשה שם, מדוע הרמב"ם מתעלם מדברי שמואל - שזו ביצה נדירה ביותר ושצריך עבד מיוחד להכינה.

הרמב"ם סבור שדברי שמואל אינם כפשוטם. שמואל אינו מסתפק בתיאור הכנת הביצה - שמכניסים אותה "אלף" פעמים למים חמים ו"אלף" פעמים למים קרים - והוא מספר שצריך להכין אותה גם על ידי עבד ששווה "אלף"?!! והאם עבד ששווה יותר או פחות מ"אלף" לא יצליח להכין אותה?! גם המעשה ששמואל בדק עצמו על ידי קלח של כרוב לא יתכן כפשוטו. קלח של כרוב אינו גוף קשה כמו עצם, ולאחר שהוא נבלע ועבר תהליך של עיכול, הוא יאבד את צורתו הראשונית ולא יהיה ניכר בו דבר². הרמב"ם סבור שצריך להבין את דברי שמואל ביחס ל"ביצת האלף" וביחס ל"קלח של כרוב" כדברים בעלי משמעות סמלית.

במאמרים הקודמים בסדרת "ארץ אגדה" התבאר שכאשר המשנה דנה בנושא הלכתי והיא מזכירה פרט מסוים, פעמים שחז"ל עוברים לדון במשמעות הסמלית של אותו הפרט. במאמר "[משרתו של ר' מאיר](#)" התבאר, שהתלמוד מביא מעשה שדן בתרופה שמוזכרת במשנה - ערוב יין ושמן, והרמב"ם סבור שהמעשה שהתלמוד מביא ביחס לתרופה הזו - אינו אלא משל שדן במשמעות הסמלית של ערוב יין ושמן. ואף כאן, "ביצת טרמיטא" היא ביצה "רכה" שנאכלת בדרך-כלל על ידי חולים. אולם למושג "חולה" יש משמעות סמלית בדברי חז"ל; ודבריו של שמואל ביחס ל"עבד" שמכין את ה"רפואה" הזו והבדיקה ששמואל עשה עם הכרוב - מתייחסים למשמעות הסמלית של "ביצת האלף" ושל "קלח של כרוב".

בהמות בהררי אלף

בספר תהלים (נ, ח-ג) נאמר:

"לא על זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד: לא אקח מבייתך פר ממכלאתיך עתודים: כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף"

אלף:

בפסיקתא רבתי (איש שלום, פיסקא טז - קרבני לחמי)³ מובאות דרשות חז"ל ביחס ל"בהמות בהררי אלף", וזו לשונן בתרגום חופשי:

"בהמה אחת מסרתי לך - ולא היית יכול לעמוד בה!! ואיזה בהמה? 'בהמות בהררי אלף'. ר' יוחנן ... ורבנן, ר' יוחנן אומר: ה'בהמות' היא בהמה אחת שרבוצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה מזונות והיא אוכלת, וכן משמע בספר איוב (מ, כ) - 'כי בול הרים ישאו לו וכל חית השדה ישחקו שם'. ... ורבנן אומרים: בהמה אחת רבוצה על אלף הרים, ואלף הרים

מגדלים לה **בְּהֵמוֹת** והיא אוכלת אותן, וכן משמע באיוב – 'יְכַל חַיֵּי הַשָּׂדֶה יִשְׁחָקוּ שָׁמַי'. והאם אפשר שתיתכן מציאות כזו ש**בְּהֵמָה** תאכל **בְּהֵמוֹת** אחרות?! אמר רבי תנחומא גדולים מעשה א-להינו!! מה משונים הם מעשיו של הקב"ה!!... מלך אחד מסרתי לך - **ולא היית יכול לעמוד בו!!** וזהו שלמה בן דוד, שנאמר⁴ 'וַיְהִי לָחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֵלֶת וְשְׁשִׁים כֹּר קֶמַח'. אמר ר' שמואל בר יצחק אילו מיני מלטומים היו (שלא מעיקר הסעודה), אבל לסעודתו לא הייתה ברייה יכולה לעמוד⁵ 'עֲשָׂרָה בָקָר בְּרָאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רָעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאֵיל וְצִבִי וְנִחְמוֹר וּבְרָבְרִים אֲבוּסִים: ... א"ר יהודא בר זבדא **אֶלֶף** נשים היו לשלמה, וכל אחת ואחת היתה עושה סעודה כסעודה זו, כסבורה שמא אצלה הוא סועד...'
במדרש משמע שהקב"ה העביר לטיפולם של בני האדם חיה ענקית שנקראת "**בְּהֵמוֹת**"; והיא רובצת על "אֶלֶף" הרים ו"אֶלֶף" הרים מגדלים לה את מזונותיה. ובני האדם צריכים לגדל אותה - אלא שהם אינם מצליחים לעמוד בכך. והמדרש מסמך לכך את התיאור של סעודת שלמה, ש"אֶלֶף" נשים היו עושות לו כל יום, כל אחת בפני עצמה, - ועם ישראל לא הצליח לעמוד בסעודתו של שלמה⁶.
מדוע המדרש מקשר בין הסעודה של "**בְּהֵמוֹת בְּהַרֵי אֶלֶף**" – לבין הסעודה של "**אֶלֶף**" הנשים של שלמה?

היחס הכפול אל ה"אֶלֶף"

במאמרים הקודמים של סדרת ארץ אגדה התבאר שהמספרים שמופיעים בתנ"ך הם גם בעלי משמעות סמלית. המשמעות הסמלית של המספר "אֶלֶף" מבוארת בריקאנטי (דברים יז, יז):
"והרבה זמן הייתי נבוך על שלמה המלך ע"ה ... ובהתבונני על המבוכה הזאת כי היו לו "אֶלֶף" נשים נכריות - הוסר מסוה מעל פני!! כי אמרו בעלי הקבלה האמתית כי סכום מדרגות הטומאה שנספעו באילן העליון בסבת זוהמת הנחש הם "אֶלֶף" כחות, ונקראים 'נשים נכריות'... "

המספר "אֶלֶף" מסמל חיבור לכוחות שאינם רצויים. בספר מלכים (א יא, ג) נאמר על שלמה: "וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת, וּפְלִגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת; וַיְטוּ נָשָׁיו אֶת לְבָבוֹ". במאמרים הקודמים ("**המתמטיקה שבעקידת יצחק**") ו"**המתמטיקה של רועי הבקר והצאן**") התבאר שהמספרים "שלוש" ו"שבע" משמשים בתנ"ך ובאגדות חז"ל כסמל להתחברות לעולם הטבע; והמספרים הללו שמופיעים בהרכב הנשים שהיו לשלמה - מלמדים אותנו ש"אֶלֶף" הנשים של שלמה מסמלים חיבור שלו לעולם הטבע.
שלמה המלך היה סבור שהחיבור הזה הוא חיבור רצוי שמסייע להשראת השכינה, וכן מצאנו בספר מלכים (א ג, ד-ה): "וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעָנָה לְזִבְחַ שָׁם כִּי הָיָה הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה **אֶלֶף** עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא: בְּגִבְעוֹן נִרְאָה ה' אֶל שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֵל-לֵהִים שְׂאֵל מֶה אֶתָּן לְךָ: ".
אולם התנ"ך ואגדות חז"ל מרמזים שההתחברות של שלמה לעולם הטבע היתה התחברות מוגזמת – ומזיקה. ודויד המלך העדיף להתרחק מחיבור כזה. וכן מרומז בתהילים (פד, יא): **כִּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֶיךָ - מֵאֶלֶף; בְּחֻרְתִּי הַסְּתוּפָף בְּבֵית אֱלֹהֵי - מִדוֹר בְּאֶהְלֵי רָשָׁע**. ספר תהילים מקביל את החיבור אל ה"אֶלֶף" - כחיבור ל"אֱהֵלֵי רָשָׁע!!" אולם חז"ל מבארים שאין מדובר ב"אֱהֵלֵי רָשָׁע" כפשוטו, והם מגלים⁷ - "אמר לו (הקב"ה לדויד)... **טוֹב** לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה – מ'אֶלֶף' עולות שעתיד שלמה בנד להקריב לפני על גבי המזבח". שלמה ראה בחיבור מרצון אל הטבע - חיבור של "קודש"; אולם דויד ראה בחיבור מרצון הזה - חיבור מיותר. פעמים שדויד מגדיר אותו כ"**אֱהֵלֵי רָשָׁע**", ופעמים שהוא מתאר אותו כבהמה-ענקית "**בְּהֵמוֹת בְּהַרֵי אֶלֶף**"⁸.

בְּהֵמוֹת בְּהַרֵי אֶלֶף - ועצי ענק

במאמר הקודם "**דניאל והעשב לחיזוק האמונה**" התבאר שהנביאים (ישעיה, ירמיה, יחזקאל, דניאל) מתארים את המעצמות העולמיות בתור עצי ענק שנטועים בגן עדן. והם משתמשים בדימויים מפרק ק"ד בתהילים. בפרק הזה מתבאר, שה"טוֹב" שמוזכר בפרשיה השנייה של הבריאה התגשם והפך למאכל גשמי (תַּפְּתַח יָדְךָ - יִשְׁפְּעוֹן טוֹב). והבהמה אוכלת "חציר" שהוא "עשב" כמו שהוא; אך האדם יוצא "לְעִבְדָתוֹ עֵדֵי עֵרְב" - כדי לעבד את העשב והפירות למוצרים מושבחים שהם: "לחם" ו"יין" ו"שמן". ודויד מוסיף ומתאר שם עצים ענקיים שהוא מכנה אותם - "עֵצֵי ד'" שגם הם אוכלים ושבעים.

כמו כן התבאר שפרשיות בריאת העולם מסבירות את היווצרות הממלכות הגדולות. בפרשיה הראשונה של בריאת העולם מסופר שהאדם אוכל "עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע" ו"פְּרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע", ואילו החיות אוכלות "יֵרֶק עֵשֶׂב". מדובר באותו סוג מאכל⁹, אלא שהאדם ניחן בשכל והוא מבין שהצמחים מתרבים באמצעות זרעים, והחיות אינן מבינות זאת. ובפרשיה השנייה מרומז שהאדם אכל "מֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע" וגורש מחוץ לגן עדן כשבקרו מחלחלת הרגשת חסרון של "טוֹב". בתחילה האדם מרגיש שאם הוא יאכל כיכר-לחם במקום עשב יהיה לו "טוֹב", ולכן הוא משתלט על החיות כדי שיסייעו לו לחרוש ולזרוע ולדוש ולטחון את עשב-התבואה וכדו'. לאחר מכן הוא מרגיש שאם הוא ישתלט על בני האדם שסביבו וימלוך עליהם יהיה לו את ה"טוב" שהוא חש שחסר לו. לאחר מכן הוא חש שיהיה לו "טוב" רק אם "יאכל" ממלכות נוספות. והרצון "לאכול לחם" יוצר "עצי ענק"; כלומר ממלכות אדירות שהן "שבעות" מהשתלטות על ממלכות אחרות ועל כלל בני האדם והחיות.

האמורא שמואל רואה ב"עצי הענק" האלו – איברים של בהמה ענקית אחת, שנקראת "בהמות בהרי אלף". לבהמה הזו יש תיאובן אדיר – והיא אוכלת את כל מה שבני האדם והחיות מייצרים. וצריך "ביצה פלאית" שמבוססת על המספר "אֶלֶף" כדי לדעת כיצד לרפא את "בעיות העיכול" שלה. אולם שמואל היה בודק את "בעיות העיכול" הפרטיות שלו באמצעות "קלח של כרוב".

כדי להבין את המשמעות הסמלית של אכילת "קלח של כרוב" - צריך להתבונן בדברי שמואל במקום נוסף, כאשר הוא מסביר את ההיעלמות של דניאל מפרשית הצלם שנבוכדנצר הרשע עשה.

שמואל וה"צלם" של נבוכדנצר

במאמר הקודם **"דניאל והעשב לחיזוק האמונה"** הובאו דבריו של שמואל (סנהדרין דף צג, א), שאמר שדניאל לא היה בבבל, כאשר נבוכדנצר הקים את צלם-הזהב ורצה שכולם ישתחוו לו; - מפני שדניאל הלך להביא זרעים של אספסת. דבריו של שמואל נראים תמוהים!! האם השגת זרעים של צמח שמשמש כמזון לבקר היא כה חשובה עד שהיא מצדיקה את היעלמות דניאל שהיה השר הנכבד ביותר בבבל?!

התבאר גם, שה"צלם" של נבוכדנצר מסמל את ה"צלם" שמוזכר לראשונה בתנ"ך (בראשית א, כו): **"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוֹתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי וְיִבְעוּף הַשָּׁמַיִם וְיִבְהַמְּהוּ וְיִבְכְּלוּ הָאֲרֶזֶץ וְיִבְכְּלוּ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:** " נבוכדנצר הרשע הצליח לשלוט על כל הממלכות שהיו ידועות לו, ולשעבד את האנשים כדי לשלם את המיסים שהיה תובע מהם. ובעקבות כך נאלצו האנשים למצוא אמצעי מחיה שונים והם הגבירו את ההשתלטות על החיות ועל העופות שהיו בסביבתם. וכן מבואר גם בירמיהו (כו, ו): **"וַעֲתָה אֲנֹכִי נֹתְתִי אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה נֹתְתִי לוֹ לְעֵבֶדוֹ:** ".

דניאל ידע, שה"צלם" הזה אינו אלא "בהמה חכמה" שנועדה לנהל את העולם במקומו של הקב"ה. ה"מלך" חושב שהשדה שמניבה את התבואה למיסים שלו - היא מעין "עבד" שלו; אולם הדבר הפוך לגמרי - **"מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעְבֵּד"**¹⁰!! המלך הוא ה"עבד" של השדה!! כשם שהפריחים מייצרים צוף עבור החרקים כדי שהחרקים יפרו אותם - כך האדמה מוציאה את עשב התבואה כדי שהעשב זה ישגע את בני האדם. ובני האדם רוצים לאכול אותו בצורת "לחם"; ואח"כ הם מחפשים דברים אחרים שישפיקו להם תחושה של "לחם"; והם יוצרים ממלכות ענק, שמכריחות אותם להשתלט על כל העולם ובכלל זה על החיות. ובני האדם יוצאים לזרוע את השדות ולכלכל את עצמם ואת החיות שהם זקוקים להם.

ה"צלם" שמוזכר בתחילת בראשית הוא "בהמת שליטה אנושית" (בְּהֵמוֹת בְּהֵרֵי אֶלְף), שהכוח שמפעיל אותה הוא יצר צבירת העושר; וכן מבואר בתהלים (לט, ז): **אֵךְ בְּיַצְלָם יִתְהַלֵּךְ אִישׁ, אֵךְ הַבֵּל יִתְמַיֵּן, וְצִבּוֹר וְלֹא יָדַע מִי אֲסִפֶּם**¹¹. הקב"ה שולט ומנהל את העולם, והוא ברא את האדם עם הצד הזה של ה"צלם", עם המסוגלות להגיע לשלטון ולניהול העולם; אך הקב"ה לא ברא אותו לשם התכלית הזו. וכן מבואר בדברי הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פרק יג): **"... כאמרו באדם וירדו בדגת הים, שאין ענינו שנברא לכך!! - רק להגיד טבעו אשר הטביעו השם יתעלה עליו"**.

הקב"ה רוצה שהאדם יפעיל את צד הרוחני-נשמתי שהוא ברא בתוכו. ואם האדם לא מפעיל את הצד הרוחני שבו - הוא נחשב רק ל"בהמת שליטה"; וכן מבואר בתהלים (מט, יג): **"וְאָדָם בִּיקָר בַּלְּלִין - נִמְשַׁל בְּבִהְמוֹת נְדָמוֹ:** ".

סעודת שלמה

גם שלמה המלך הגיע לשליטה על ממלכות רבות, ובמסכת גיטין (דף סח, ב) מסופר ששלמה המלך לכד גם את אשְׁמֵדָאי מלך השדים. וכאשר הביאו אותו לפני שלמה הוא אמר לשלמה (בתרגום חופשי): **"כבר כבשתי את כל העולם, ולא שבעתי עד שכבשתי גם אותי!!"**. ומתוך כך אנו למדים שהרצון לשבוע מ"לחם" עובר גלגולים שונים שגורמים לאדם לחפש דברים חדשים שיצליחו להשביע אותו סוף-סוף.

התנ"ך עצמו מקשר בין ה"לחם" של שלמה לבין השליטה על הממלכות והחיות (מלכים א ה, א-ד): **"וַיִּשְׁלַמְהָ הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל הַמְּמַלְכוֹת מִן הַנְּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם... וַיְהִי לְחָם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סִלַּת וְשֹׁשִׁים כֹּר קֶמַח: עֶשְׂרֵה בָקָר בָּרָאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאֵיל וְצִבִּי וְחֲמֹר וּבְרֵבְרִים אַבֹּסִים: כִּי הוּא רִדָּה בְּכָל עֵבֶר הַנְּהָר..."**

הרצון של שלמה לשבוע מ"לחם" הופיע כרצון להיות "רודה" בממלכות ובחיות. אולם כאשר האדם משתלט על חיה מסוימת - פעמים רבות שהוא נאלץ גם להאכיל אותה. סעודת שלמה הכילה גם "ברבורים אבוסים". ובאוצר המדרשים (אייזנשטיין, שלמה המלך, עמוד 529) נאמר: **"מה הוא וברבורים אבוסים, ר' אלעזר אומר - אפילו פסיונים היו מגדלין אותם"**. המדרש מגלה שכדי לעמוד באופן עקבי ותדיר בצרכי סעודתו של שלמה, אי אפשר היה להיבנות על ציד הפסיונים - אלא היה צורך לגדל ולהאביס אותם. ואמנם, בני האדם היו מאביסים את ה"פסיון" לצורכי סעודת המלך; אולם מבחינה פנימית הדברים נראים אחרת!! והקב"ה שהיה זן את ה"פסיון" עד אז - העביר את האחריות על מזונותיו של ה"פסיון" אל שלמה!!

מדרשי חז"ל מגלים, שלמרות כל המאמצים של עם ישראל - הם לא הצליחו לעמוד ב"סעודת שלמה". ולמרות כל המאמצים של בני האדם להאכיל את ה"בהמות בהררי אלף" - הם לא הצליחו בכך. בני האדם לא הגיעו למצב של שליטה בכל היצורים החיים שבעולם; וחיות רבות נותרו מחוץ לשליטתם, והקב"ה ממשיך לזון ולכלכל את החיות האלו בעצמו. והמדרש מרמז לכך ואומר: **"בְּהֵמָה אַחַת מִסֵּרְתִּי לָךְ - וְלֹא הִיִּית יָכוֹל לַעֲמוֹד בָּהּ!!"**

התרופות ל"שיגעון התבואה"

שמואל מגלה, שכאשר נבוכדנצר הקים את ה"צלם" ורצה שישתחוו לו, דניאל הלך להשיג זרעים של אספסת עבור נבוכדנצר. שמואל מרמז, שנבוכדנצר השתבח בעצמו שהוא זכה להיות חלק מה"צלם" שמוזכר בפרשיות הבריאה, אולם דניאל ידע שאכילת "עשב התבואה" היא ששיגעה את נבוכדנצר ודרדרה והפכה אותו ל"צלם" הזה. והתרופה לשיגעון הגדלות של נבוכדנצר - היא אכילת עשב פשוט כמו בקר; ולשם כך הוא הלך להשיג זרעי אספסת. ואכן בהמשך ספר דניאל מסופר, שהקב"ה גזר על נבוכדנצר להשתגע ולאכול עשב עם הבקר במשך שבע שנים. ובסופו של דבר "התרופה" הועילה, ונבוכדנצר התפלל לבורא העולם, ולאחר מכן הוא הושב למלכותו.

התרופה הזו מוזכרת גם בפרק ל בספר ישעיהו. והנביא מוכיח שם את שרי יהודה, שהרצון שלהם לאכול "לחם טוב" ולא את עשב **"תְּבוֹאֹת הָאֲדָמָה"** כמו שהוא - גרם להם חוסר אמונה בבורא העולם. וגרם להם להשתלט על החיות, ולחפש חסות תחת המעצמות הגדולות, (שהם "עצי הענק" שה"בהמות" מורכב מהם). וחז"ל מלמדים אותנו, שלאחר שנודע לחזקיה המלך,

שהמלך משמש כאחד מאיבריו של ה"בהמות בהרי אלף", ושהוא עבד של השדה ("מֶלֶךְ לְשָׂדֵה נִעְבְּדוּ!!"); הוא החליט שלא להיות "עבד" שכזה. ולמרות שהוא היה מלך והיה זכאי ל"סעודת מלכים" הוא החליט לוותר על "זכויותיו" ולאכול מעט ירק. והדבר חיזק את אמונתו בבורא העולם, ו"חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה"¹² ניצל בסופו של דבר ממלך אשור; וצבא אשור הוכה באופן ניסי

שמואל רצה גם הוא להתחזק באמונה שלו בבורא עולם, והוא רצה לנסות את התרופה הזו של אכילת "עשב השדה" על עצמו; ולשם כך הוא אכל "קלח של כרוב". בעזהשי"ת נאריך בכך במאמר הבא.

¹ מהרש"א חידושי הלכות, שם; לפי הערוך.

² כמבואר בסוגיה במנחות (דף סט, ב) "וטיהרו את הבשר"; וברמב"ם (טומאת מת כ, ד)

³ הדרשה מובאת גם בילקוט שמעוני תורה רמז תשעו

⁴ מלכים א ה, ב

⁵ מלכים א ה, ג

⁶ "וַיָּבֵא יִרְבֵּעַם וְכָל קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ אֶל רְחִבְעָם לֵאמֹר: אֲבִינָךְ הִקְשָׁה אֶת עַלְנוּ וְאַתָּה עֲתָה הִקַּל מֵעֲבֹדֶת אֲבִינָךְ הַקְשָׁה וּמַעַלּוֹ הַכְּבֹד אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵינוּ וְנִעְבְּדֶךָ: " (מלכים א יב, ג-ד)

⁷ שבת דף ל, א

⁸ וחז"ל מרמזים שבסיומו של "שיר השירים" שלמה המלך חזר בו בעצמו מדעתו הראשונה, והוא הודה שהחיבור אל ה"אֵלֶף" הוא חיבור של חול. ויש לכך משמעות הלכתית שנפסקה ברמב"ם (יסודי התורה ו, ט): "כל 'שְׁלֵמָה' האמור בשיר השירים – קודש, והרי הוא כשאר הכנויין; חוץ מזה - ה'אֵלֶף לְךָ שְׁלֵמָה'".

⁹ רש"י בראשית א כט

¹⁰ קהלת ה, ח

¹¹ וכן מרומז בדברי הפרשן שרש"י מביא שם בתהלים.

¹² סנהדרין דף צד, ב

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Bologna, Italy

בולוניה, איטליה

אלול תשנ"ב

מגורי רווק ורווקה בחדרים נפרדים בדירה אחת, לעומת המגורים עם גוי

שאלה

בעירנו מתגוררים סטודנטים וסטודנטיות ישראלים שלומדים באוניברסיטה המקומית. הם גרים בדירות שכורות ללא הקפדה על איסורי יחוד בנים ובנות. הברירה האחרת שיהיו שותפים בדירה עם גויים/גויות וזה עלול כמובן להביא לידי קירבה יתירה. האם מותר במצב זה לבחור דתי רווק לגור בדירה עם בחורות כשה מונע ממנו ומהן לגור בדירה אחת עם גוי? בקיצור: כשאין ברירה אחרת מה חמור יותר: איסור יחוד וקירבה אנשים ונשים או איסור מגע וקירבה עם גויים? (כמובן בדירה אחת ז"א כל אחד בחדר לחוד).

תשובה

איסור יחוד עם גוי הוא מפני חשש פיקוח נפש¹, ובימינו אין חשש זה חמור כל כך במקום שאימת מלכות עליהם². ולנשים אסור להתייחד עם גויים זכרים³, אך עם נשים גויות מותר להן ואין חשש פיקוח נפש.

אם אין אפשרות לסדר מגורים בלא חשש יחוד, עדיף שיגורו הבנים עם בנים גויים והבנות - עם בנות גויות, מאשר לעבור על איסור יחוד, ובלבד שההפרדה בין המינים תהיה מובטחת, שהרי יחוד עם גויה אף הוא אסור. לכן, אם אפשר לסדר מגורים לישראלים בלבד באופן שאין יחוד, כגון דירה אחת עם כניסות נפרדות, כשהחדרים מחולקים לבנות לחוד ובנים לחוד, והדלתות ביניהם נעולות, או שבדירה יהיו בלילה ארבע בנות⁴ לכל הפחות, ובשום אופן לא פחות משלוש, בין ביום בין בלילה⁵, ואז עדיף שישאר הבן עמהן, ולא יכנס גוי במקומו. כאשר אין אפשרות לסדר את המגורים בלא חשש יחוד, "אין אומרים לו, חטא כדי שיזכה חברך", והוא אינו צריך להשאר שם כדי להציל את הבנות מאיסורים שעלולים להיגרם בעתיד, אלא אם כן הוא גרם את היווצרות האיסור (כגון שהביא גוי לדירה, וכעת כשהוא חפץ לצאת, הוא יוצר איסור יחוד מן התורה)⁶.

1 משנה ע"ז דף כב ע"א ; שו"ע יו"ד סי' קנג סעיף ב.

2 ובגמרא ע"ז כה ע"ב משמע דבמירתת הגוי מן המלכות, שרי להתייחד, ואין חשש.

3 שו"ע יו"ד סי' קנג סעיף ד, ואפילו באופן שמותר עם ישראל פרוצים, אסור עם גויים.

4 שו"ע אה"ע סי' כב סעיף ו וב"אוצר הפוסקים" (ס"ק כו אות ב) שרוב הפוסקים הבינו בדעת רש"י, שבלילה צריך ארבע נשים, שמא תישן אחת ונמצא מתייחד עם שתי נשים.

5 שו"ע אה"ע סי' כב סעיף ה ברמ"א בשם רש"י. וב"אוצר הפוסקים" שם הביא דעות להקל כרש"י דהוי ספיקא דרבנן.

6 שו"ת "עזרת כהן" סי' לא.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר :
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים". מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)